

Tunisisk familjerättsreform — rapport och kommentar

Tunisien går vidare med att reformera sin äktenskaps- och familjelagstiftning — med kvinnans rätt i centrum. Förfarandet denna gång, såvitt jag kunnat utröna, är intressant. Genom en lag av den 26 april 1993 tillskapades under justitieministeriet ett nytt centrum för juridiska och judiciella studier (CEJJ), fullföljande en rekommendation av republikens president att särskilt ägna tekniska områden vetenskaplig bearbetning. En uttryckligen angiven avsikt därmed var att lägga fram förslag i syfte att modernisera den nationella lagstiftningen. Ett annat syfte var att utveckla rättsvården-dömandet (*travail judiciaire*), ett tredje att stimulera just den rättsvetenskapliga forskningen. Ytterligare och närmare bestämt anbefalldes för det fjärde studiet av juridiska frågeställningar i ett praktiskt lagtillämpningsperspektiv, så att lagstiftningen kunde bringas i harmoni med den ekonomiska och sociala utvecklingen.

Dessa uppgifter har på familjerättsområdet lagts ut på en av studiecentrets tre arbetsgrupper. Gruppchef är den endast 37-åriga domaren *Mohamed Habib Chérif*. Mångsysslade och välanpassad, ställer han sig beredvilligt till förfogande för statsmakten pressen. Rätten i vardande förs ut med skicklig pedagogik. Tillfrågad vari nyheterna i den nu föreslagna reformen består om man jämför den med 1956 års lagstiftning i ämnet — före självständigheten — svarar han att medan det då hade handlat om att grundlägga (*octroyer*) kvinnans rättigheter och försvara dem mot varjehanda hot (*les différentes formes d'oppression*), gäller det nu att utvidgande söka befästa familjens (*la cellule familiale*) ställning samt tillvarata underåriga barns intressen. Han hänvisar särskilt till presidentens tal av den 13 augusti 1992.

Som ett exempel på hur den tunisiska äktenskapsrätten på senare tid gått i bräsch i akt och mening att hävda kvinnans rättigheter nämner *M. Chérif* reglerna om återbördande av gåvor vid bruten trolovning. Tidigare var det endast mannen som kunnat kräva tillbaka sina gåvor till kvinnan. Numera har reglerna gjorts neutrala med avseende på kön, en ofrånkomlighet som svarar mot den reella förändringen av kvinnans ställning jämfört med läget år 1956.

Ett annat exempel utgör den övergivna synen på de fall där mannen bringar sin hustru eller dennas älskare om livet när dessa överraskats med äktenskapsbrott. Den äldre regleringen stipulerade här ett endast femårigt straffmaximum. Idag anses att ingenting kan rättfärdiga mord; mänskliga rättigheter och respekten för livet framtvingade att den mildrande bestämmelsen i strafflagen avskaffades. Det tillägges att den tunisiska lagstiftningen ändå innehåller stadganden som möjliggör förnuftigare lösningar avseende otrohetssituationerna (äktenskapsskillnad och straffsanktion för kvinnan och hennes älskare).

När nu lagstiftaren griper in för att befästa familjens ställning handlar det, så lanserar man saken, om en ny, tidsenlig syn på förhållandet mellan makarna. Mannen skall fortfarande vara familjens överhuvud, men han skall låta tala med sig. Barnuppfostran skall vara en angelägenhet för båda makarna. I vissa hänseenden ges till och med hustrun-modern, enligt reformen, rätt att träffa beslut på egen hand för barnen (så i frågor rörande skolgång, resor och egendom som de kan ärva).

När enighet inte nås får saken hänskjutas till domstol. Familjens intressen som sådan (l'intérêt général de la famille) respektive barnens intressen ges då självfallet försteg framför makarnas personliga intressen (l'intérêt purement personnel de chacun des deux époux). En med avseende på familjefrågor specialiserad domare med minst tio års erfarenhet i yrket ställs till parternas förfogande i egenskap av, förefaller det, i första hand medlare. Två handläggningsfaser låter sig urskiljas. De lösningsförslag som domaren, ledd av nyttosynpunkter, kommer fram till presenteras för parterna i ända upp till tre omgångar som blott "tentative ... conciliation" innan de upphöjs till dom. Detta gäller om makarna har ett eller flera underåriga barn. Eljest kan rätten, om skäl därtill är, intervensera direkt med bindande föreskrifter. På motsvarande vis kan dom på äktenskapsskillnad, liksom hos oss, erhållas utan vidare om inga underåriga barn finns i äktenskapet. Den tunisiska familjelagstiftningen vill i dessa tilltänkta, processuella delar framstå som verkligt nyskapande (reste pionnière; källa: "La Presse", 2 november 1993, s. 3).

Jag gör en kommentar. Det är åtminstone för mig inte helt klart i vad mån, om alls, mer fundamentalistiskt-muslimska värderingar kan skönjas i det så långt presenterade lagförslaget. Snarare förmedlas intrycket av en "trimmad" lagstiftningsapparat, som man vill förmå att möjligast snabbt reagera på en fortgående emancipationsprocess, nationellt och med avseende på kvinnans ställning, följande ett i huvudsak västerländskt mönster. Märk sålunda själva dess fraseologi, hänsyftningarna på mänskliga rättigheter, kvinnans rätt och så vidare. Exempelen angående trolovning och *crime passionnel* framstår måhända som mer aparta, medan nyordningen med domaren som ett slags arbiter i ett, kanske sönderfallande, äktenskap kan vara av visst intresse även för oss i Norden. Dessutom markerar de — det anar jag — uppbrott från en tidigare ordnings påverkan av fransk-romersk rätt; åberopandet av ledarens-presidentens tal påminner litet om diktaturstaters "rättskällelära". Slående är även den relativt sett uppskrivade takt varmed själva reformarbetet bedrives, liksom det samspel de juridiska yrkesrollerna — och mot dessa svarande källorna — emellan som man åtminstone sade sig vilja befordra med studiecentrums katalysatorsfunktion vid dess instiftande. Samtidigt kan jag inte frigöra mig från misstanken att klyftan lär förbli vid mellan å ena sidan förarbetenas högstämde deklARATIONER och å den andra den svårfrånkomliga verklighet som så att säga på vardagsplanet möter en familj/kvinna med rättsliga problem.

Särskild uppmärksamhet förtjänar även i sakligt hänseende frågan om inte den tunisiska kvinnan av tradition åtnjuter en art av husbonderätt — eller vad jag skall kalla det — med avseende på sådant som hör hemmet till. Gatubilden domineras, gissar jag, inte för intet av män. I själva verket skulle det inte förvåna om begreppet "la cellule familiale" inbegrep någonting annat och mera än det som vi västerlänningar med vår, vill jag påstå, individualistiska, på kontraktstanken tillbakagående äktenskapsrätt

av modernare snitt har för vana att förbinda med ordet familj. Tillhörigheten visavi den nog ej sällan mer korporativt bestämda gruppen med dess sociala normer och därur härflytande "tryck" på den enskilde har

säkerligen en långt större betydelse än man i förstone må vara benägen att tro. Det gäller nog även ett som mer moderat ansett arabland, där samtidigt, som antytts, man och kvinna tycks höra till skilda sfärer. Därför kan det förmodas att det framför allt är denna mångfasetterade och svårfångade djupstruktur som avses — eller borde göra det — med "faits réels", i förhållande vartill lagstiftningen (en västerländsk teknik?) skall anpassas. Att i stället söka förhjälpa ett framåtskridande i modernistisk och tillika västerländsk mening, evad detta nu låter sig avspeglas i form av ekonomisk statistik, en insättande kvinnlig emancipation eller en allmän liberaliseringsvåg, kunde tolkas som en förmåtenhet. Skulle det inte i vart fall visa sig vara förfelat, en irrväg för detta unga gamla folk som till sist givits möjlighet att självt gestalta sin framtid?

Det tycks mig härvid i grunden handla om lagstiftningen som styrinstrument — detta arv av upplysningstypisk förbättrarlusta — på ett sådant område som familjerätten. Där kan man som bekant åstadkomma mycken skada. Anser man som *Folke Schmidt* gjorde att samhällsorganens uppgift här främst bör vara att undanröja konflikthanledningar och hjälpa de enskilda att reda upp sina ekonomiska förhållanden med sikte på framtiden och att man bör avstå från att använda lagstiftningen om äktenskapet och familjen som ett av flera instrument i reformsträvandena (*Äktenskapsrätt*, 4:e uppl., Stockholm 1970, s. 209), ja, då framstår måhända den väg på vilken Tunisien syns ha slagit in som ett stycke klok rättspolitik. Kulturskillnaderna till trots kan den då vara värd både vår uppmärksamhet och vår eftertanke. Denna vägs namn är dynamisk, folktypisk rättsfortbildning.

Roland Schött